

Περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει
ΛΟΗΝΩΝ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΝΤΟΣ ΠΥΡΓΟΥ

Ζήτημα, μεγάλως ἐνδιαφέρον τοῖς ἀρχαιολόγοις, πρὸς τοῖς ἤδη πολλοῖς καὶ ποικίλοις ἀναφορῆσι καὶ ἀναφωρομένοις καθ' ἑκάστην, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐπιστημονικῆς μελέτης τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει διασωθέντων γεραρῶν λειψάνων τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας, ὑπῆρχε καὶ τὸ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Προπυλαίων ἀγερώχως ὑψουμένου κακοτέχνου πύργου, ὅστις, ὡς βάρβαρος κατακτητῆς, βαρέως ἐπεκράθητο ἐπὶ τῶν στέρνων τῶν ποτὲ λαμπροτάτων Προπυλαίων, ἐπαπειλῶν καὶ τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων τοῦ θείου ἐκείνου ἀριστουργήματος τοῦ Μνησιχλέους.

Ὁ περὶ οὗ δ' λόγος κακοτέχνος πύργος, ἀπὸ τῶν πρώτων περιηγητῶν τῶν τὴν Ἀκρόπολιν ἐπισκεψαμένων καὶ περὶ αὐτῆς συγγραψάντων, μέχρι τοῦ τελευταίου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπισκεψαμένου αὐτὴν κ. Ε. Φρῆμαν, οὐχὶ μετὰ πολλῶν σπουδαίων καὶ ἀκριβῶν ἔρευνῶν υἱοθετήθη καὶ ἀνεγνωρίσθη κοινῶς μὲν ὡς ἔργον φραγκικόν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ αἱ γνώμαι διεφάνουν· διότι ὁ πύργος οὐδὲν ἔφερεν ὀριστικὸν σύμβολον, οὔτε ἐπιγραφὴν, οὔτε γλυπτὸν τι σημεῖον, οὔτε σταυρὸν, οὔτε οἰκῶσθηον ἰδιαίτερον, ὡς ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῦ παρκακείμένου παλατίου τῶν Δουκῶν ἐφαίνοντο γεγλυμμένα ἐπὶ τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων τὰ συνήθη παρὰ τοῖς Φράγκοις οἰκῶσθηα, μαρτυροῦντα τὴν ἐποχὴν τῆς κατοχῆς αὐτῶν. Ὅθεν ἐνομίζετο ὑπὸ τινων μὲν ὡς ἔργον τῶν γάλλων Δουκῶν Δελαρόρων, ὑφ' ἑτέρων δὲ, τῶν Ἰταλῶν μεγάλων Δουκῶν Ἀκκιαγυολίων (Acciajuoli).

Τὸ δὲ συμβούλιον τῆς ἐνταῦθα Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, βλέπον τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ μνημείου, ἐκ τοῦ δυσαναλόγως πιέζοντος βάρους τοῦ πύργου, ἀπεφάσισε τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν τοῦ ἀριστουργήματος λειψάνων, ἅτινα ἐκαλύπτοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ἀμόρφου ἐκείνου ὄγκου, τοῦ διαστρέφοντος καὶ τὴν ὅλην ἀρμονίαν τοῦ πανοράματος τῶν ἀρχικῶν πρωτευουσῶν ὀριζοντίων γραμμῶν, τοσοῦτω μᾶλλον, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ πύργος οὐδένα ὀριστικὸν τῆς ἐποχῆς τῆς κτίσεως αὐτοῦ ἔφερε χαρακτηριστῆρα, ἢ μόνον τὴν ὑποθετικὴν ἰδέαν τοῦ φραγκισμοῦ. Καὶ δὴ, χρηματικῆς συνδρομῆς καταβληθείσης ὑπὸ τοῦ φιλαρχαίου Κ. Σλίεμαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀνέλαβεν ἡ ἑταιρία δραστηρίως τὴν κατεδάφισιν τοῦ προσφιλοῦς τοῖς μεσαιωνοδίφραϊς ἔργου, νομιζομένου φραγκικῆς ἐποχῆς. Ἀλλ' ἡ κατεδάφισις αὐτοῦ μεγάλως κατετάραξε τὴν γολθῆν τινῶν πολλοῦς κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν ἐξεμεινῶν πικροῦς λόγους, ἀδίκως ἔμως. Ἐν τούτοις συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἐλλόγιμος φιλέλληνας

κύριος Ε. Φρῆμαν, ἀποκαλέσας τοὺς κατεδαφισαντας, ἐν ἀρθρῷ δημοσιευθέντι ἐν τῇ «Κλειοῖ» (ἀριθ. 843), *ὀλετήρας, ἰσοβάθμους τῷ Ἡροστράτῳ καὶ τῷ Λόρῳ Ἐλγίῳ*, ἐπιφωνῶν· «Τοιαύτης ἀκολάστου βαρβαρότητος αἴτιος ὑπάρχει ὁ κ. Σλίεμαν» ἐπιθυμοῦμεν, λέγει, νὰ μάθωμεν καὶ τοὺς Ἑλληνας συννόχους του.»

Ὁ ἡμέτερος δὲ κ. Α. Καυταντζόγλου, ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ θέρος ἀποδημῶν, ἀναλαβὼν, ὡς λέγει, ὑπὸ ἀτομικὴν αὐτοῦ εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὴν ὑπεράσπισιν τῆς κατεδαφίσεως τοῦ πύργου καὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ ὅλου χώρου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπήντησε πρὸς τὸν Φρῆμαν ἐν ἐπιστολιμαίᾳ διατριβῇ εἰς ὅσα ὑπ' ἐκείνου ἐγράφησαν ἐν τῇ «Κλειοῖ». Ἀπέδειξε δὲ δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταμαχίτων ἐξ αὐτῆς τῆς κατεδαφίσεως ληφθέντων, πρώτον ὅτι ὁ πύργος οὔτε τῶν Γάλλων ἦτο, οὔτε τῶν Ἰταλῶν, ἀλλὰ τῶν Τούρκων.

Ἐπειτα ὅτι αὐτὸς οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὸ φραγκικὸν τῶν Δουκῶν Παλάτιον, ἀλλ' ἦτο ἀπλῶς ἔργον βάρβαρον τῶν τελευταίων Τούρκων κατακτητῶν, κείμενος χωρὶς, μακρὰν τοῦ Παλατίου, ἀνεγερθεὶς δ' ἐν βίᾳ πρὸς ἀπλὴν σκοπιὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Μοροζίνου ἐκστρατείας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἐν Ἀθῆναις προσδοκωμένης ἐν Πειραιεὶ ἀποβάσεως τῶν Βενετῶν.

Ἡ σπουδαιότης αὕτη ἀπάντησις τοῦ κ. Α. Καυταντζόγλου πρὸς τὸν κ. Ε. Φρῆμαν ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ φυλλαδίῳ τοῦ 5' τόμου τοῦ «Ἀθηναίου», φέρουσα ἐπιγραφὴν *Ἐπιστολιμαία διατριβὴ πρὸς τὸν Ἐλλόγιμον κ. Ε. Φρῆμαν περὶ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν Τουρκικοῦ Πύργου*, ἐν ᾗ πραγματεύεται περὶ τῆς κατεδαφίσεως αὐτοῦ οὐχὶ μόνον ὡς ἀχρήστου καὶ βαρβαρικοῦ ἔργου καὶ ἀδιαφόρου ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ ἐπιζημίου μάλιστα πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν. Διὰ λόγων δὲ ἰσχυρῶν ἀναλαμβάνει καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς ὅλης Ἀκροπόλεως ἀπὸ τῶν θνησίων ξένων προσθηκῶν τῆς βαρβαρότητος, παρρομιῶν ταύτας πρὸς τὰ ἀφροδεύματα τῶν ἀρκακτικῶν ὀρνέων, τὰ κατὰ καιροὺς ἐπικείμενα ἐπὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Φειδίου ἔργων· ὡσαύτως κακίζει καὶ καταδικάζει ὁ κ. Καυταντζόγλους ἐπιστημονικῶς τε καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικῆν ὕψιν ὅσα ὁ κ. Φρῆμαν λέγει οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ νομιζομένου φραγκικοῦ πύργου, ὅτι ἔπρεπε νὰ διατηρηθῆ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τουρκικοῦ τεμένους, τοῦ ἰδρυθέντος ποτὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας κεκοσμημένου μετὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ σημείου τῆς Τουρκικῆς κατακτιήσεως, τοῦ *Mivare*, κτισθέντος ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ, ὅτι

καὶ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διατηρηθῶσιν ὡς μνημεῖα μαρτυροῦντα περὶ παρωχημένων χρόνων.

Μετὰ μετριοφροσύνης δὲ οὐ μικρὰς καὶ τὴν ὀλως ἄδικον ὕβριν τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Φρήμαν διδομένην κατὰ τῶν κατεδαφιστῶν τοῦ πύργου, ἰσοφαρίζουσιν πρὸς τὴν τοῦ Ἡρόστρατου καὶ Ἐλγίνου, ἀποκρούων, λέγει ὁ κ. Καυταντζόγλου εὐφυῶς, ὅτι καὶ ὁ Ἡρόστρατος ὑπὸ ἀμέτρου φιλοδοξίας ἐνέπηρσε τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος· ὁ δὲ λόρδος Ἐλγίνος ἐξ ἀπλήστου φιλοχρηματίας κατέστρεψε τὸν Παρθενῶνα συλήσας καὶ πάντα τὰ ἐκ τῶν βαρβάρων διασωθέντα Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οἱ κατεδαφίσαντες τὸν βάρβαρον καὶ ἄχαριν τουρκικὸν πύργον ἀφιλοκερδῶς, ὑπὸ μόνου τοῦ ζήλου πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀπέβλεψαν, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῶν σοφῶν καὶ φιλοτέχων ἐπικαλεῖται.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκκαθαρίσεως τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς χώρου ἱεροῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς τακτοποιήσεως αὐτοῦ συνηγορῶν, ἀπολήγει διὰ πάνυ χαρακτηριστικοῦ ἐπιλόγου, ἐμπνευσθέντος ὑπὸ μόνου τοῦ ἐμφύτου πυρὸς τοῦ ἐξάπτοντος τὴν φαντασίαν τοῦ καλλιτέχνου. Τὸν ἐπίλογον τοῦτον ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα αὐτολεξεῖ ἐκ τῆς ἐπιστολιμαίας διατριβῆς, ὅπως κάλλιον ἀπεικονίσωμεν τὸν πρὸς τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τέχνην ὀφειλόμενον σεβασμὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνθουσιασμὸν τοῦ γράψαντος.

«Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ὡς φεγγοβολοῦσα τὸ εἰλικρινέστατον τοῦ καλοῦ φῶς, ἔπρεπε νὰ ᾔηται κατατεγμένη καὶ κεκαθαρισμένη προπόντως, καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς τὸ ἐντελέστερον διδασκαλεῖον ἐν γένει τῆς καλλιτεχνίας, ἰδίως τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς καλουμένης κλασικῆς. Ναι, ὡς διδασκαλεῖον, λέγω, τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἦτις, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἀπὸ τεσσαρακοντίας περίπου ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ παραλόγου καὶ παρατύπου καὶ ἰδιοβόου Ῥωμαντισμοῦ.

Ἡ Ἀκρόπολις νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῆται ὡς τὸ ἄδυτον τῆς καλλιτεχνίας, ἔνθα διεσώθη ἡ μόνη καὶ καθαρὰ πηγὴ, ἐξ ἧς τὰ διὰ τῆς καλλιτεχνίας ἐκπολιτικά νάματα διεσχύθησαν πανταχοῦ τοῦ νῦν γνωστοῦ καὶ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἡ Ἀκρόπολις εἶναι ὁ τόπος, ὅπου θαυμάζεται τὸ ἄκρον τῆς καλαισθησίας, πρὸς ὃ εἶχε φθάσει ἡ πάλαι ἑλληνικὴ εὐφυΐα· εἶναι ὁ λόφος, ἐφ' οὗ ἐπικρατεῖ ἡ ἀκατάληπτος ἐκείνη ἀρμονία καὶ συμμετρία, αἵτινες τὸν μὲν ἀμύητον τῶν τῆς καλλιτεχνίας μυστηρίων καθιστῶσιν ἔκθαμβον, εἰς δὲ τὸν μεμυημένον ἐξεργεῖ- ροῦσι σέβας βαθὺ καὶ ἄφατον ἐνθουσιασμὸν.

Ἐν τοιοῦτῳ ἱερῷ τόπῳ ἀσεβὲς καὶ ἀνάρμοστον, νομίζομεν, εἶναι νὰ διατηρῶνται τὰ ἀμαυρὰ μνημεῖα τῶν ἐπελθόντων ρευμάτων τῆς βαρβαρότητος. Αὐτὰ τὰ συντρίμματα καὶ τὰ

ἔρειπια τῶν πολυτίμων μνημείων ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶναι, νομίζω, ἐπαρκῆ μαρτύρια, διατρανοῦντα εἰς τὸν θεατὴν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κακώσεις, ἃς ὑπέστησαν οἱ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντες ἀπόγονοι τῶν προπατόρων τῶν θαυμασιῶν τούτων ἔργων. Ὑμεῖς μὲν, ἀγαστὲ ἄνερ, ἀδημονεῖτε μεγάλως ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ μιναρῆ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος ἀνυψωθέντος, ὡς ἀπολεσθείσης δῆθεν μιᾶς μαρτυρίας τῆς τουρκικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατοχῆς, καὶ καλεῖτε τοὺς καθαρίσαντας τὸ ἀξιοσέβαστον λείψανον τοῦ γεραροῦ τούτου ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος *ὀλετήρας*· ἀλλ' ὅμως ἅπαν τὸ πλήρωμα τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανικοῦ κόσμου ἐπεκρότησε, πιστεῦσατέ μοι, ἐπὶ τῇ καταδοξίᾳ τοῦ σημείου τούτου τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς δουλείας, καὶ ἐνθέρμους δεήσεις ἀναπέμπουσιν εἰς τὸν Ὑψιστον ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ ἐπισπεύσῃ καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ καλλιτεχνήματος, τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰουστινιανὴν λαμπρότητα, διὰ τῆς ἐξαλειψέως οὐχὶ ἐνός, ἀλλὰ καὶ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ αὐτὴν ἀσχημιζόντων τουρκικῶν μιναρῶν. Εἶθε ἡ δέησις αὐτῶν εἰσακουσθῆ. Καὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὅπερ θέλει εἰς τοῦτο συντελέσει, εἴτε Βρεττανικὸν λέγεται, εἴτε Γερμανικὸν, εἴτε Γαλλικὸν, εἴτε Ῥωσικὸν, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα θέλει εὐλογεῖσθαι ὑπὸ μυριάδων στομάτων τοῦ θηριωδῶς καταδυναστευομένου χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς.»

**

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * Ὁ Ἀγγλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς νόμιμον σύζυγόν του· καὶ τοι δὲ δὲν προσφέρεται πρὸς αὐτὴν μετὰ τρυφερότητος καὶ ἵπποτισμοῦ, γνωρίζει ἐν τούτοις νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ, χρειᾶς τυχοῦσης, καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὸν παραβιάζοντα τὸ οἰκιακὸν αὐτῆς ἄσυλον. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ τὴν ἐλευθερίαν ὡς ἐρωμένην, μετὰ παραφορᾶς καὶ πάθους, μυριάκις τῆς ἡμέρας ὀρκιζόμενος ὅτι εἶνε ἔτοιμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν ὑπὲρ αὐτῆς· ὁ δὲ Γερμανὸς τρέφει πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἥσυχον καὶ γαληνικίαν στοργὴν οἶαν καὶ πρὸς τὴν μάμμην του. (H. Heine.)

* * Οἱ ἄνδρες διαφέρουσι τῶν γυναικῶν καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐρωτῶσι τί φρονεῖ ὁ κόσμος περὶ αὐτῶν, αὐταὶ δὲ μόνον τί λέγει. (Hippel.)

* * Εἰς τοὺς ἀέργους αἱ μὲν ἡμέραι φαίνονται μακρᾶι, τὰ δὲ ἔτη σύντομα.

Κατ' ἔτος ἀποθνήσκουσι πλεῖονα τῶν 33 ἑκατομμ. ἀνθρώπων, καθ' ἑκάστην ἡμέραν δὲ 94,000, καθ' ἑκάστον δὲ δεῦτερον λεπτόν τῆς ὥρας εἰς 5. Καθ' ἑκάστην γεννῶνται πλεῖονες τῶν 92,000.